

4931

ACC. N:R. ....

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLandskap: *Småland* Upptecknat av: *Tobias Örnstam*Härad: *Sunnarbo* Adress: *Föla Hamnedu.*Socken: *Pöjtteryd* Berättat av: *Maria Magnusson*Uppteckningsår: *1837* Född år: *1801* *Emma Bengtsson* *pt.*
3/801 *Pöjtteryd*Uppteckningen rör *Arbetagällena. (se av i H. E. 7.)*

Skriv endast på denna sida!

12 sid.

Arbetsgällena i äldre tid spelade en mycket stor roll: både i fråga om arbetets förtäring, tillfälle till njutning och nöje, samt kanske först och främst sammanhållningens bevarande och förkovring inom byelaget.

På bönderna hade många gemensamma ägor och i många och mycket stora beroende av varandra gick det ej att isolera sig; man måste så gott sig göra lät försöka upprätthålla enighet och vänska; och att arbetsgällena här hade en betydelsefull uppgift, därom råder intet tvivel.

På arbetsgillet gick man tillfälle att utbyta tankar och framställa sina åsikter i fråga om de för byn gemens-

Samma angelägenheterna. De ungdom-
men vara arbetsgillerna mycket upp-
skattade. Förutom den riktiga järnlägna
som gillet medförde, gavs det ju till
fjäll till lek och dans.

Till den större gemensamhetens gillen
höra "höstajille", "sjökrasjille", "bryte-
jille", "sjättejille", samt "krasjille".
Brevet att anordna "höstajille" och
"sjökrasjille" har varierat något i olika
byar. Det förekom att man sam-
manslog dessa båda gillen till ett,
som i så fall hars vid "mekåls-
måsse" då såväl slätter som skåre
var avslutad. Slättergillena anordnades
av bönderna; alltså vara torpare och
tjänare helt fria från detta bestyr.

I de byar där särskilt slättegille an-
 ordnades, höll i regel varje bande en
 gille, var till samtliga byar inbjöds.
 I den by där slättegillet kombinerades
 med skördegillet hade man dock en
 liten särskild fest för gårdens folk
 och dagsvårkare. Man skulle ju under
 alla omständigheter äta "höstagssten"
 då slätterarbetet var utfört.

Jag skall nu beskriva hur det tillgick
 på ett "höstagssten" på 1860-talet.

Gillet hölls omedelbart efter slätterens
 utförande. Men torpare och bockstuga-
 vittare blevo inbjudna. Man "fram-
 vatter" på ett avlångt bord, kallat
 "slabba" eller "vingabba" — benämning
 betecknar bordets konstruktion. Det

kunde medelst klappas bällas kom till
ett mindre bord.

Huvudrätten bestod av ärtsoppa kallad
"ottavälling" eller bönsoppa kallad
"bönvälling". Denna framsattes i
stora lesfat (loisfat) Solet (sölet)
framsattes på ett stort fat. Det var ej
uppstuckt, utan i en stort stycke.
Vidare fick man bröd, smör, ost samt
öl, dricka och brännvin. De "faktiska"
var beredd på att man sig till bord.
Husbondfolket - husbonden, husmodern, satte
sig längst fram på de förnämsta
platserna, därefter närmast dem sitta
de förnämsta gästerna, och nedast
vid bordet sitta torparne sin plats
anvisad. Men hade endast "plata"

Tallrikar, som endast kunde användas
att lägga sovel bröd, ort ex på. Framför
var och en fanns en sådan tallrik.
Bönderna fingo tenntallrikar, medan
torpare fingo näja sig med simptake
tallrikar av trä. Alltså framträdde
rangskilnaden i sin djupaste form.
I fråga om "bäcksjick" förekom dock
ingen skillnad mellan flätig torpare
och välbärgad bonde. Man åt direkt
ur faten. Träskedarna vandrade av-
brutet fram och åter. Med "fäll-
knivån" skak man en savelbit
och tog den direkt i handen. Gappas
vara skända legrens. Då man blev
flätig om händerna slickade man
fingrarna. Pll maten fick man bräna

4931

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sin som förtärdes av såväl män som
 kvinnor. Öl och dricka framsettes i
 temastop och man drack ut samma
 stop. Då man åt "färdatten" fick
 man "ätterätt" som bestod av risagryns
 gröt, i vanliga fall kallad "vita gröt"
 men i detta speciella fall benämndes
 "höstagsgröt". Den gröten äts
 direkt ut på. Man fick gröt och
 mjölk att "doppa" den i. "Då se mjölk
 te grötadoppa". Det förekom, minst en
 i vardagslag att man tog den med
 gröt fyllda skedar i munnen och
 tog innan man doppade den i "gröt-
 doppat". Detta såg ju ganska gräsligt ut.
 Det råder alltså om en gånge på detta
 sätt så tog man gröten "i kysake".

4931

På rika ställen kunde det hända
att man fick sötast till efterrätt.
"den skulle de ha svampgrötan".
Då det åtgick 14 stop mjölk till en
bra sötast, var det dock mera sällan
man fick denna allmogens älsk-
lingsrätt. I vanliga fall fick man
näja sig med vit gröt, som vid
färdiga tillfällen garnerades med
hårdkokta ägg. Då gröten äta skulle
man även rimma, och ibland kun-
de det hända att rimmaren blev av
sådan art att svampar uppstod.
Det förekom att tal hölls vid mål-
tiden. Efter slutad måltid följde
många timmar sampråk, varefter
man fick mera traktering som den

Skriv endast på denna sida!

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

K

4931

8
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

na gång bestod av en fjärdedel tunn
bröd, "en kaffjeringa" på vilken lades
en smärklings som man själva fick
breda ut. Dessutom fick man en ostbit.
En sådan portion kallades en "påkbit".
Till denna påkbit följde brännvin.
Skulle det vara riktigt förnämligt hade
man strätt sand eller grannis på
golvet samt kritat de repeterade väg-
garna. Det kunde även hända att
man skurade taket. Vid den sålunda
småkade åtugan följde efter slutad
måltid en åtunds lekas. På lagen
fick ungdomen sedan ssa sig bäst
de ville. Till tonerna av en "bällja-
spel" dragspel - drängde man om av
hjärtans lust, och först då såles gick upp

nästa dags morgon begen man sig till
Lagen där dansen trädde ^(vid uppträdelsen) hade prygat
på så sätt att man lagt halsax
och andra påsar vid dörrarna; detta
för att beteckna att skörden var av-
slutad. Då man beistade gollen barde
man vara så snytt klädd som möjligt.
Har det i öfrigt förhåll sig med ren-
ligheten så var det nog ej så väl be-
stämt. Det vanliga sättet att tvätta
sig bestod däri att man tog maten
i munnen och lät det rinna ned
i händerna varefter man tog en tag
över ansiktet. 80 år gamle Maria
Magnusson berättar att hon som barn
ej fick lära sig någon annan tvättning
~~den som hon använde~~ än den som använde.

4931

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Wid "sjukräjelle" tillgick det på samma
sätt som vid "korskräjelle". ^{man fick "sjukrägrst" i} Wid "kräregjelle" 10

— byggnadsgjelle då spännen resten skulle
helst försing i form av bräd eller grät
medföras. Wid takläggning skulle byns
kvinnor besöka gården där arbetet utför-
des, medförande "täckgrst". Det gjelle
som därefter följde kom dock endast de
som utförde täckningen till del.

Rörande "brytegjelle" och "sjuettegjelle" se
mine nyligt rörande "lin och linberedning"
i Landomålsarkivet.

Wid bykning brukade byns ungdom
samlas för att hjälpa till med arbe-
tet samt förlesta sig med lek och
dans. De blevo även bjudna på traktning.

Flickorna bakade "görså" och pojkarne

medförde brännvin. Detta ungdoms-gille
betecknades med "bykejölle".

B. Vid vissa arbetens slutförande förekom
en jämsällid för gårdens folk. Så var
till ex förhållandet då potatisen var
upptagen "pärjölle". Även de legda arbe-
tarna fingo här deltaga i gillet.

Efter skatt och sädd följde extra förplägnad.

C. Sk. "tiggjelpe" med åtföljande
"tiggjelpe" förekom ofta i äldre tid
och förekommer rätt ofta i senare dagar.

Om någon skulle bygga ett hus och ej
hade skog till närhet så gjorde han
ett "tiggjelpe" och fick på detta
sätt det bästa tänkbara närhet han
kunde önska sig. Däremot fick han
ej underståta att göra ett ordentligt

gille, varvid särskilt språket måste
vara rikligt tilltaget. Sk. "hjärtjälpe"
med åtföljande gille var ganska van-
ligt i äldre tid. Den som saknade
dragare kunde medelst detta sätt få
sitt eller hästbärningen utförd på
några timmar. Hade man bara mycket
brännvin så fordrades ej något särskilt
besvär med matbällning vid ett
dyligt gille.

Präst, Klokkare och Skollärare skulle ta
"Dastanjokk" och finga i samband
därmed göra "Dastajille".